

W. Shakespeare: Macbeth. Tragedija u 5 činova. S englezkoga preveo Vladimir Nazor. U Zagrebu 1917. Odabrana djela za školu. Knjiga V. Izdavač i urednik dr. Branko Vodnik. — Shakespeare je postal že izdavana last vseh narodov, ne le visokokulturnih, nego tudi manjših, manj kulturnih; celega imajo v svojem jeziku Armenci, deloma Islandci, Frizi, preveden je na latinščino, grščino (staro in novo), hebrejščino, imajo ga Japonci in Kitajci, celo v Indiji so ga uprizarjali v več ondotnih narečjih. Medtem ko je med severnimi Slovani že davno preveden ves in celo po večkrat, v vezani in nevezani besedi, so Jugoslovani v tem oziru precej zaostali in njihova častna naloga bi bila, da zaostalo prejkoprej popravijo. Ni dvoma, da so te zamude v veliki meri krive neznanske težkoče pri prevajanju. Prevajati v določeni pesniški obliki iz angleščine je sila trd oreh. Angleščina rabi veliko množino enozložnih besedi, nima takorekoč nikakih končnic pri sklanjavi in spregatvi, ima silno besedotvorno in izraževalno silo, prebogato frazeologijo itd. Tako je mogoče, da izrazi v peterostopnem verzu vse drugo množino misli nego slovanski jeziki, zlasti na jugu, z obilico raznih končnic, daljših besedi itd. Povrh tega je Shakespeare besedotvorec prve vrste: iz zgodovine angleškega jezika je znano, da vsi angleški pesniki in pisatelji pred njim niso skupaj vpejali in vpostavili toliko novih izrazov kakor Shakespeare sam. Iz tega izvira neobhodna potreba, da mora prevajalec poznati angleščino, jo poznati tako, da more vseskozi umeti izvirnik, da se more vglobiti vanj, da spozna in razume silnega pesnikovega duha. Ako prevajatelj tega ne zmore, nam more podati pač nekako ogrodge, nekaj splošen izvleček iz izvirnika, medlo sliko njegovo. Sicer je docela nemogoče, da bi mogel prevod v kateremkoli jeziku podati pravo sliko vse veličine in lepote izvirnika, a naloga prevajalčeva bodi, da se mu kolikor mogoče približa. Zaraditega mora prevajalec biti tudi pesnik. Pesniško lepoto lahko uživa vsakdo, kdor je količkaj dovzeten zanjo, a izražati jo more pač le pesnik. Koliko lepši n. pr. je Cankarjev prevod »Hamleta« ali »Romea in Julije« nego Funtkov »Kralj Lear«, dasi se je prvi baje bolj držal nemškega prevoda, drugi pa baje izvirnika! Koncem koncev — last not least — je Shakespearejev duh, čigar dela se brez škode ne morejo in ne smejo prevajati prosto. V tem pogledu ni kar nič pretirano, ako rečemo, da je podoben sv. pismu. Ako bi prelagatelji sv. pisma prevajali prosto, kako bi ga pokvarili in popačili, kako bi se oddaljili od njega! To so čutili prelagatelji vseh narodov in so ga prevajali dobesedno, kolikor jim je le dopuščala notranja sila njihovega jezika, in ravno radi tega so prevodi sv. pisma v vseh jezikih tako lepi in vzorni. Enako je s Shakespearejem. Kakor hitro ga prevajate prosto, se razblini vsa njegova sila in lepota tako, da preostane naposled komaj še njegova senca, da ne rečemo karikatura. In mnogi narodi, večji in manjši, so si skušali v tem pogledu pomagati s tem, da so si ga preložili za početek v prozi.

Navedli smo nekaj pglavitnih težkoč, ki se morajo ž njimi boriti prevajalci, in radi tega bi jim delali krivico, ako bi jih merili s prestrogim merilom. V teh težkočah je nemara iskati tudi vzrok, da imamo Jugoslovani tako malo Shakespeareja prevedenega. Zato je z veseljem pozdraviti vsak korak napredka. Medtem

ko je potekla že cela vrsta let, odkar je izšel poslednji slovenski prevod, so dobili Hrvatje s pričujočo knjižico eno najznamenitejših njegovih dram.

Prevod spremlja kratek opis pesnikovega življenja, delovanja in slave, ki je v njem povedano več ali manj srečno vse, kar treba vsakemu izobražencu vedeti o Shakespeareju, pa kratek izdajateljev epilog. Glede prvega si ne moremo kaj, da ne bi opomnili, da se ogibajmo banalnosti, izvirajočih iz bujne domišljije, ki so jo ravno pri Shakespeareju tako polni nekateri življenjepisi, kakor n. pr. Wolff — tudi Brandes ni čisto prost tega greha —, pa se rajši držimo dejstev ter treznih angleških poznavateljev pesnika. Ako bi se vdajali taki domišljiji, kakor n. pr., da je Shakespeare »plandovao« v prostem času po okolici itd., bi se pač malo preveč oddaljili od resnosti. Marsikdo pa bi bil pisatelju hvaležen, da bi izvedel nekaj več o Shakespeareju, če ne v Jugoslovanih, pa vsaj v Hrvatih. Vsekakor manjka komentar. Sicer ne take vrste komentar, kakor smo ga doživeli Slovenci, ko si je prevajalec, ki ni znal angleščine, nateknil učena očala, pa nam je razlagal, za katero izvirnikovo varijanto ali za kateri pomen kake besede se je on odločil, in podobne neslanosti. Nego komentar, ki bi nam povedal vsaj nekaj o pričujoči drami in delujočih osebah, ustroju in njenem razvoju, kar bi bilo ravno pri tej drami tako koristno (epilog se dotakne tega z dvema, tremi besedami), pokazival na nekatere značilne posebnosti itd. Knjiga je sicer, če sodimo po naslovu, v prvi vrsti namenjena za šolo, kjer je dovolj prilike, da se razpravlja o takih stvarih; čitalo jo pa bo sigurno tudi mnogo drugih ljudi, ki brez tega ne bodo mogli tako uživati dela, kakor zasluži. Mesto komentarja je prelagatelj navedel opazke, ki jih je vsega skupaj celih šest, in to zgolj v začetku, čeprav bi jih bilo treba še dokaj več, ako bi postopal dosledno in se oziral na potrebo. In od teh šestoro sta prvi dve pač odveč. Čemu rabiti v prevodu besedi: grimalkin pa padok (= paddock)? Prva pomeni sivega mačka, posebno takega, ki je vanj prešla kaka čarovnica, druga pa krastačo, kroto (in ne žabo!) — roba, ki ž njo operirajo čarovnice, kakor tako lepo kaže dejanje IV 1. Opazka o obožavanju obeh ni v prav nobeni zvezi s tekstom in vsebino ter spada že med tiste vrste komentarje, ki znašajo vse mogoče vkup, samo da bi bilo kaj novega, originalnega. Tretja opazka pravi, da pomeni thane (izg. thein, škot. tèn) baron. Kar je bilo pri prvih dveh opazkah preveč, je tu premalo. Zmagoslaven vojskovodja vendar ni tako malenkosten, da bi ga obljuba čarovnic o baronstvu, kar si dandanes predstavljamo o njem, tako vznemirila. Thane je namreč bil glavar članov, ki so bili na Škotskem nekaj podobnega kakor jugoslovanska zadruga; pozneje so ta naslov imeli kraljevi baroni (king's barons), ki pa so bili tudi precej nekaj več nego današnji barončki. Žal, tudi komentarji slovenskih prevodov niso brez takih pogrškov; tako n. pr. čitamo pri »Beneškem trgovcu«, da je igra »visoka pesem — trgovine!« (ako to ni zgolj napaka, kakor jo župančič večkrat rad zagreši, ter je hotel napisati »prijateljstva«, kar bi bilo prav); ali v »Kralju Learu«, kjer stoji pisano, da je po najnovejših raziskavanjih Lear Neptun, Goneril in Regan hudi vetrovi, Kordelija pa rahli zefir, kar bi pojasnilo viharne značaj te žaloigre!! In to v komentarju, ki je dober, kakor pravi — Govekar po Tominšku. V iz-

dajateljvem epilogu omenjena opazka, da je »Korijolan« ena najslabših pesnikovih tragedij, je pa pač malo pretirana!

Pri seznamu delujočih oseb se je zdelo prevajalcu primerno označiti izgovor imen. Prav hvalevreden namen, in resda potrebno. Od transkripcije izgovora pa zahtevamo, da bodi prvič pravilna, drugič pa taka, da pokaže vsaj približno, če ne kolikor mogoče natanko pravi izgovor. Kar se pa tukaj navaja kot izgovor lastnih imen, dandanes, bi bilo pa bolje, da bi ga sploh ne bilo, bi bilo bolje, če bi prevajatelj pustil čitatelja izgovarjati imena čisto po angleškem pravopisu. Vzemimo, da ne bomo naštevati vseh imen, le glavno: Macbeth, ki mu je označen izgovor kot: Magbet. Kar trije pogreški! Prvič se ta a izgovarja kakor široki ä (ae); drugič je k prilikovan (pri Macduffu pa ne!) po hrv. fon. pisavi z b, kar se je bržčas zgodilo na podlagi tretjega pogreška, da se stavi naglas na prvi zlog (mesto na drugi!), kakor se v prevodu vseskozi nahaja. Malo čudno dirne nekonsekventnost, da se pišejo osebna imena vedno v angleškem pravopisu, krajevna pa v fonetični transkripciji in to enako nezadostni. Od vseh lastnih imen je samo pri Fajfu izgovor pravilno označen.

Kar se prevoda samega tiče, se ne moremo znebiti vtisa, da je bil delan nekam naglo, za Shakespearea prenašlo. Posledica tega je, da je vse premalo pesniški v primeri s tako pesniškim izvirnikom, mestoma celo zgolj proza v ritmu in verzih. Vzrok je ta, da prevajatelj očitno ne pozna angleščine; bilo mu je nemogoče uglobiti se v poezije tako bogati izvirnik in ga razumeti; mesto da bi bila dikcija vse bolj vznosita, se čita, kakor da bi povprečen človek pripovedoval vsebino. Pisatelj se naslanja precej na izvirnik, mestoma jo pa docela po svoje zavije ter celo opiše izvirnikovo misel s precejšnjo domišljijo in naširoko. Zaraditega, pa seve z ozirom na zgoraj omenjeno prvo težkočo, se je zgodilo, da je prevod kar za okroglih štiristo verzov daljši od izvirnika! Redkokje je najti isto število verzov kakor v originalu, vseskozi več, mestoma celo mnogo preveč. Dasi ni dvoma, da bi se dalo vse bolj kondenzirati, zato tudi krepkeje, lepše, bolj pesniško izraziti. Ponekod pa prevajatelj zopet naredi iz dveh verzov enega. Težkoče so za prevajatelja resda presilne, ali Shakespeare je tudi v tem oziru nekako podoben sv. pismu: število njegovih verzov v njegovih igrh je precej sigurno določeno, in čeravno se morda prevajalcu včasih res ni mogoče izogniti, da ne bi podaljšal izvirnika za par stopcev, ali raztegniti ga kar za par stotin verzov, gre ta prevod malo predaleč. Ritem je tupatam kaj prisiljen, verzi postajajo čisto šesterostopni, krajše (od čarovnic) podaljša v peterostopne in v splošnem ritmu, dasi je njihov ritem drug, in rim, ki so nekaj značilnega, kadar stoje, ni na svojem mestu. Pač pa moramo n. pr. čitati kot rimo isto, že samoposebi nelep besedo »mršave«. Glas v zraku in Hekatine besede ne spadajo v prevod, ker niso Shakespearejeve. Nekaj primerov moramo navesti; vzeti so poljubno, ne izbrani.

Ko se pred kraljevim umorom Macbeth opravičuje Banquou, da je kralj prišel prenenadno, da bi se bil mogel dostojno pripraviti za njegov sprejem, ga Banquo potolaži, rekoč:

All's well. —

To bi se po naše reklo: »O, saj je bilo vse dobro.«
Naš prevod pa ima:

Doček je

Baš lijep bio: nek Vas sumnja ne mori.

Na drugem mestu ima izvirnik (II 2):

Macbeth.

Methought I heard a voice cry, 'Sleep no more!
Macbeth does murder sleep' — the innocent sleep:
Sleep, that knits up the ravelled sleeve of care,
The death of each day's life, sore labour's bath,
Balm of hurt minds, great nature's second course,
Balm of hurt minds, great nature's second course,
Chief nourisher in life's feast, —

Prevod pa:

I pričini se meni, kao da čujem
Glas: »Ne spavajte više! Macbeth ubija
San nedužni, san slatki, koji melemom
U mozgu vidâ brazde misli bolnijeh
I svakog jutra na nov život budi nas,
I klonulo nam t'jelo snagom krijepi
Ko kakvo zdravo kupanje, i liječi
Sve rane naše duše popud lijeka,
I kao druga glavna sila prirode
Svemoćuće sved jača i sved obnavlja
Izvore našeg zemskoga uživanja.«

Izvirnikovih šest verzov je raztegnjenih kar na enajst in dasi moramo priznati, da njegove lapidarno izražene vsebine ni tako lahko izraziti, je vzlic tolikemu razširjenju razlika med obema kot dan in noć.

Se en primer (II 4):

Ross.

Ah, good father,

Thou seest, the heavens, as Troubled with man's act,
Treaten his bloody stage: by the clock it's day,
And yet dark night strangles the Travelling Camp:
Is't night's predominance, or the day's shame,
That darkness does the face of earth entomb
When living light should kiss it?

Prevod ima:

O dobri starče! Ljutito zbog čovječijih
Nedjela nebo nešto strašno prijeti
Cijeloj zemlji. Sat je, kad bi moralo
Svijetlo stati, al noć tamna ovila
Plamenu zublju, koja sija svemiru.
Pob'jedi l' noć, il dan se b'jeli prestraši,
Pa stoga zemlji lice mrak ogrnuo,
Baš kad bi sunce moralo ga ljubiti?

Ali zopet (III 4):

Ross.

His absence, sir,

Lays blame upon his promise. Please it your highness
To grace us with your royal company?

Prevod pa:

Lennox (kar je pogrešek!)

Obećao je da će doć, a nema ga;
Tim gazi riječ svoju. Usrećiti
Hoće l' Vaše Veličanstvo sjednuvši
Medju nas?

To je vse nekaj drugega, deloma malone banalnega v primeri z izvirnikom! Po pravici dvomimo, da ne bi bilo mogoče tega, in marsikaj drugega, izraziti toliko drugače, da bi se približevalo originalu.

Sloviti verz:

In the great hand of God I stand...

se glasi:

U ruci mi je sudba... Božijoj

In znani, za vsebino kakor za zgodovino te drame pomenljivi verz:

(And some I see)

That twofold balls and treble-sceptres carry

je preveden:

A neki od njih nose žezlo trostruko
I dvije krune. —

Ball vendar ni krona, nego zemeljska obla med kraljevskimi insignijami, kakor jo vidimo na grbu, kjer jo orel drži v enih krempljih.

Tudi z redko prozo ni dosti boljše; vratar v II 3 pravi med drugim n. pr.:

Come in (time), farmer: have napkins enough about you, here you'll sweat for 't'.

V prevodu pa:

Stignuo je u dobar čas, ali neka donese sa sobom mnogo rubaca, jer će se ovdje pošteno naznojiti.

Od malenkosti bi našteli, da se prevaja n. pr.: camp bojno polje, sergeant vojniki in ratniki, farmer zakupnik, equivocator dvoličnik itd. Kern je lahko oborožen irski vojak, gallowglass pa težko oborožen; ne da bi bili ti dve besedi prevedeni ali vsaj pojasnjeni, jih nahajamo enkrat kot Kernjčane, drugič kot gallowglasse in kernjske čete.

Naj zadostujejo ti primeri, dasi bi jih, žal, lahko navedli vse, vse preveč. Vendar je prevajatelj lahko vesel, da njegovega »Macbetha« niso pred tiskom dobili v roke sodniki, kakor so bili oni, ki so nam obsodili dr. Glaserjeve prevode na smrt. Zakaj bolje je, da imamo nedostaten prevod enega ali drugega Shakespearejevega dela, kakor pa nobenega, in je tako upanje opravičeno, da dobimo ravno na podlagi nedovršenih bolj dovršene. Tudi z našimi slovenskimi Shakespearejevimi prevodi je križ, razlika je le ta, da jih nikdo ni strokovno pregledal ob izdanju in se je kritika zgolj omejila na običajno pohvalo. S tako hvalo si avtor sicer morda dvigne ugled pri nerazsodnih, sam pa se natihiem sigurno zaveda njene vrednosti, ki koncem vseh koncev ugledu cele književnosti le škodi. Navajajoč nedostatke, nismo ni malo imeli namena, kakor si bodi v nič devati dela, nego nas je vodila le želja, da bi nam prevajatelj podal še mnogo, in to dovršenih Shakespearejevih iger.

Jos. Poljanec.

Marin Bego: **Novele.** U Zagrebu. Izdala Matica Hrvatska 1916. — V zbirki so priobčene štiri novele. Prva med njimi, pod naslovom »Prodavačica cvijeća«, zavzema nekako samostojno mesto, medtem ko druge tri (Jelica, Ošteta in Dvije sestre) tvorijo

skupino zase. Snov je zajeta iz nižjih in najnižjih slojev, tehnika skrajno primitivna, zaplet in razrešitev skoro preprosta, vse pa prežeto s težkim ozračjem konkurence v boju za obstanek, s temnimi oblaki nad tvornimi dimniki in z obupno tragiko gnile prostitucije.

Stara Kristina, »prodavačica cvijeća«, zelo uspešno tekmuje s svojimi tovariši. Že najmanj pol dne, včasih cel dan naprej vé, kje bo mrlič, pa gre ponujat venec, ko drugi še nič ne slutijo. Ko je ona svoj posel že opravila, pridrve drugi in zagledajo Kristino, ki odhaja z zadovoljnim obrazom. »Tu ni vse naravno,« plane razljučenim konkurentom v glavo, pa jo začno ometavati s kamenjem in zmerjati s čarovnico, dokler niso vsi skupaj na policiji. Policija Kristino seveda oprosti v veliko žalost njenih konkurentov. Ko je na smrt obolela, se je dotični cerkvenik, ki je Kristino redno tajno obveščal o bolnikih, pogodil že z drugo ženo za honorar, in ko je stara Kristina umrla, je nastopila nova...

Ostale tri novele obravnavajo vse spolne ekscese in njihove strašne posledice. Jelica je zaročena z Markom, pa se pozneje odloči za Nikšo, svojega mladinskega prijatelja, medtem jo pa stari pohotni Grga oropa njene deklinške časti. Jelica se sedaj odreče svetu in po večletni jetiki umre.

V noveli »Ošteta« nastopi lepa pastirica Anica. Pohotni fantje iz sosednje vasi so ji na brutalen način vzeli deklinško čast, vendar se je pa Anica vsled svoje lepote in skromnosti lahko omožila z Nikolom. Fantje, sedem po številu, so pa bili obsojeni v osemnajstmesečno ječo in vsak je moral Anici plačati 100 gld. odškodnine. Aničin mož pa te odškodnine zase ni mogel priznati; ugrabljenost čast se ne dá povrniti s sto forinti, zato zob za zob... Nikola je iz osvete zažgal hiše brezobzirnim sosedom, jim rezal trte, okužil vodnjak in se koncem konca na isti način znesel nad neko omoženo ženo, kot so se pohotni fantje nad njegovo Anico. Pri tej priliki ga je zasačil mož onečaščene žene in ubil. Anica se je pa vsled svoje lepote lahko takoj drugič omožila z lepim Perom...

Jandra in Andjelka sta sestri. Jandra, starejša sestra, odide od doma v primorsko mesto, kjer se popolnoma izgubi: privzame si ime Mira in začne izvrševati ljubavno obrt. Njena mlada sestra, nedolžna Andjelka, vsled pomanjkanja, ki vlada doma, pride za svojo sestro Jandro v mesto. Tam sicer sluti, pa vendar dalje časa ne more ugotoviti, kaj je z Jandro. Ko Jandra neke noči odide po svojem poslu, se priplazi skozi odprta vežna vrata pohotni ponočni gost in uteši svojo slo s silo na nedolžni Andjelki, žrtvi svoje sestre Jandre.

Nič ne more teh novel tako označiti kot njih vsebina. So navadni feljetoni slabše vrste in gotove smeri. Hrvatska Matica bi morala biti bolj izbirična.

Ivan Mazovec.

Glasba.

Koncert Strozzi.

Koncert hrvatske koncertne in koloraturne pevke, markize Maje pl. Strozzi bi se moral vršiti že meseca junija 1917, vsled prometnih težkoč so ga pa preložili na poznejši čas. In tako je prišlo do koncerta šele 19. decembra.